

بررسی تأثیر محتوای دینی سینمای دفاع مقدس بر خانواده‌های شهیدای تهران (مطالعه موردی فیلم مزرعه پدری)

رضا صفری^۱، اسماعیل بنی‌اردلان^۲، محمدرضا شریف‌زاده^۳، وحید یامین‌پور^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر محتوای دینی سینمای دفاع مقدس بر روی اعضای خانواده شهیدای شهر تهران با روش ترکیبی (کمی و کیفی) و با مطالعه موردی فیلم مزرعه پدری ساخته رسول ملاقلی‌پور انجام شد. بدین منظور ۳۷ نفر از اعضای خانواده شهیدای شهر تهران با نمونه‌گیری در دسترس جهت ورود به پژوهش انتخاب شدند. داده‌های پژوهش با استفاده از پرسش‌نامه ۲۵ سؤالی محقق ساخته با اعتبار ۰/۹۵ جمع‌آوری و برای سنجش میزان روایی آن از مصاحبه با برنامه‌ریزان فرهنگی، منتقدان فیلم و کارشناسان سینمایی استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با آزمون تی تک‌گروهی انجام گرفت. یافته‌ها نشان داد که فیلم مزرعه پدری در ایجاد فرهنگ پایداری با اهداف معین (ارزیابی کیفی)، نتایج مطلوبی داشته است، اما میزان تناسب این فیلم با اهداف و آرمان‌های اسلامی (براساس تحلیل محتوا) پایین‌تر از انتظار بود. مقایسه نتایج کمی و کیفی پژوهش، نشان داد که میزان اثربخشی فیلم مزرعه پدری با واقعیت‌های موجود نزد اعضای خانواده شهیدا مطلوب نیست. براین اساس، ساختار فیلم‌های دفاع مقدس نیازمند طراحی جدید و اتخاذ خط‌مشی نوین برای افزایش تطابق با اهداف و سبک‌های زندگی خانواده‌های ایرانی است.

واژگان کلیدی: خانواده شهیدا، تحلیل محتوا، سینمای دفاع، فیلم مزرعه پدری.

نوع مقاله: پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۴ تاریخ بازنگری: ۱۳۹۹/۰۴/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۲۴
۱. دانشجوی دکتری فلسفه هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

Email: rezasa۱۳۸۷@yahoo.com

۲. دانشیار گروه پژوهش هنر، عضو هیئت علمی دانشگاه هنر، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: esmaelbaniardalan@gmail.com

۳. دانشیار گروه پژوهش هنر، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

Email: m۲_sharifzadeh@yahoo.com

۴. استادیار گروه حقوق، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شرق، تهران، ایران.

Email: yaminpour@gmail.com

An Investigation into the Effect of Religious Content of the Holy Defense Cinema on Tehran's Members of Martyrs' Family (Case Study: Father's Farm Film)

Reza Safari¹, Esmail Bani Ardalan², Mohammad Reza Sharifzadeh³, Vahid Yaminpour⁴

The present research aimed to investigate the effect of religious content of the Holy Defense Cinema on Tehran's members of martyrs' family with a mixed method (quantitative and qualitative) and with analyzing Father's Farm film directed by Rasoul Molagholipour. Therefore, 37 Tehran's members of martyrs' family were selected by the convenience sampling. The data were gathered by a 25-item research-made questionnaire with a 0.95 reliability. For calculating the validity of questionnaire, interviewing with cultural planners, film critics, and Cinema experts was done. The one-sample t-test was applied for analyzing the data. The findings showed that Father's Farm film had a positive results in creating resistance culture with specific aims in quality evaluation. In addition, the compatibility of this film with Islamic ideals and goals (based on the content analysis) was less than expectations. Comparing qualitative results with qualitative ones demonstrated that the effectiveness of Father's Farm film on the members of martyrs' family was not good regarding the current realities. Accordingly, the structure of the Holy Defense films requires a new design and the adoption of a new policy to increase their compatibility with the aims and lifestyles of Iranian families.

Keywords: martyrs' family, content analysis, Defense Cinema, Father's Farm film.

Paper Type: Research

Data Received: 2020/02/03

Data Revised: 2020/07/02

Data Accepted: 2020/07/14

1. Ph.D. Student in Philosophy of Art, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

Email: rezasa1387@yahoo.com

2. Associate Professor, Department of Art Studies, Faculty Member of Tehran University of Art, Tehran, Iran. (Corresponding Author)

Email: esmaielbaniardalan@gmail.com

3. Associate Professor, Department of Art Studies, Faculty Member of Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

Email: m2.sharifzadeh1@yahoo.com

4. Assistant Professor, Department of Law, Faculty Member of Islamic Azad University, East Tehran Branch, Tehran, Iran.

Email: yaminpour@gmail.com

۱. مقدمه

سینما به منزله هنری فراگیر و تأثیرگذار از عوامل مؤثر در تحقق اهداف و آرمان‌های ملی و دینی هر کشوری است که همواره تعاملی گسترده با قشرهای مختلف جامعه و پدیده‌های اجتماعی داشته است. (قره‌باغی، ۱۳۸۳) سینمای پس از انقلاب، برخلاف جوانی، تجربه‌های دشواری را از سرگذرانده و طی بیست سال گذشته به یکی از جدی‌ترین مقوله‌های فرهنگی در قیاس با سایر حوزه‌های فرهنگی کشور تبدیل شده است (طالبی‌نژاد، ۱۳۷۷). بسیاری از افشار جامعه از اثرگذاری سینما و گسترده‌گی مخاطبان آن برای مطرح شدن و نیز ترویج یک فرهنگ و پیش بردن اهداف خود و تأثیر آن روی خانواده‌ها بهره برده‌اند. در این میان، فیلم‌هایی با مضمون جنگ تحمیلی یکی از شاخص‌های اصلی سینمای پس از انقلاب اسلامی ایران مورد توجه قرار گرفت. فیلم‌های دفاع مقدس که به تصویرکشاندن مقاومت و ایستادگی شخصیت‌های مبارزو ارزش‌مدار جنگ، جبهه و دفاع است که از نخستین سال‌های پس از دفاع مقدس، توجه مخاطبان سینما را به خود جلب نموده است. این سینما در حدود سه دهه با بهره‌گیری از مضمون جنگ، آثار فراوانی تولید کرده است که در دوره‌ای، جنبه‌های دلاوری رزمندگان شهادت‌طلب و شهادت آنها و نمایش جانبازی‌ها و رشادت‌های جانبازان مورد توجه واقع شد. این تغییر و تحول در دوره‌های مختلف از جنبه‌های گوناگون درخور تأمل است (عزتی و آقائوری، ۱۳۹۵).

در ایران، پس از آغاز جنگ تحمیلی، تلاش فراوانی برای بازکردن حقایق دفاع مقدس در سینما صورت گرفت. این تلاش‌ها با ساخت فیلم‌هایی با موضوع دفاع مقدس برای ایجاد فرهنگ پایداری، مقاومت و تولید دانش بود که ادبیات دفاع مقدس از مهمترین ابزارهای تحقق بخشیدن به رسالت‌های آن است. (اسفندیاری، ۱۳۹۵) از این رو، فیلم‌نامه‌هایی با موضوع دفاع مقدس در سینما و با عنوان سینمای ملی و دینی به‌ویژه فیلم‌هایی با موضوع و چالش‌های بعد از جنگ تحمیلی که دربرگیرنده محتوا و مفاهیمی با محوریت خانواده، جایگاه و اهمیت ویژه‌ای دارد. آثار سینمایی و کتب و مقالات زیادی در مورد جنگ تحمیلی و دفاع مقدس تألیف و تولید شده‌اند، اما آثار پژوهشی که بتواند تأثیر این نوع سینما را بر خانواده ایرانی به‌ویژه خانواده شهدا بررسی کند به ندرت یافت می‌شود.

با توجه به تغییرات و سیر زمانی، می توان سینمای دفاع را به دو دوره مشخص تفکیک کرد که عبارتند از: نخست، سینمای دفاع مقدس در دوران جنگ که در این سال ها سینما بخشی از ستاد تبلیغات جنگ بود که اهمیت دفاع مقدس را در قالب سینمایی نشان می داد و روحیه دلآوری و شجاعت مردم را بالا می برد مانند فیلم های نینوا (تولید شده در سال ۱۳۶۳) و آوای غریب (تولید شده در سال ۱۳۶۳). دوم، سینمای دفاع مقدس در دوران پس از جنگ که خاتمه جنگ تحمیلی، دوران تازه ای را برای فیلم های تازه جنگی رقم زد؛ زیرا در این دوره فیلم هایی ساخته شد که پشت جبهه، همان قدر اهمیت داشت که خط مقدم جبهه؛ مانند فیلم های کیمیا (تولید شده در سال ۱۳۷۳)، از کرخه تا راین (تولید شده در سال ۱۳۷۱) و آژانس شیشه ای (تولید شده در سال ۱۳۷۶). بنابراین، فیلم های این دوره با اهمیت یافتن اتفاقات پشت جبهه (حوادث و اشخاص مرتبط با جنگ و گاه خارج از محدوده جبهه ها) به نقش زنان و خانواده به منزله پشتیبانان اصلی رزمندگان، بیشتر اشاره کرده است، حتی بعضی از فیلم های این دوره، بیش از هر چیز صحنه نمایش پایداری ها و شکیبایی های خانواده و زنان است (سنگری، ۱۳۸۳).

پژوهش حاضر به دنبال نتایج دوسویه و اثربخشی محتوای فیلم های تولید شده در دوران پس از جنگ تحمیلی بر روی خانواده شهداست. این بررسی بیشتر در مورد مباحث اعتقادی و دینی محتوای فیلم هاست که فیلم مزرعه پدری به عنوان نمونه مطالعه ای بررسی شد. از آنجا که سینما برآمده از زندگی است و به شکلی بی واسطه از دل واقعیت بیرون می آید از همان ابتدا، جایگاه تصویر سینمایی را در بطن واقعیت های عینی می توان مشخص کرد (ژان میتری، ۱۳۸۸). بهترین فیلم های سینمای دفاع مقدس جزء شاخص ترین آثار سینمای ملی است؛ در آثار رسول ملاقلی پور این مسئله در فیلم سفر به چزابه و مزرعه پدری نمود بیشتری دارد. در این میان، اگرچه فیلم سفر به چزابه، منسجم تر و بهتر است، فیلم مزرعه پدری از معدود فیلم های سینمای دفاع مقدس است که در آن، آشفتن برای وطن مصداق می یابد، انگیزه انسان ها برای دفاع، عینی و قابل باور است و نمایش گر حضور طیف های مختلف جامعه در جبهه های جنگ است. جایی که بازپس گرفتن مزرعه پدری به عنوان نماد وحدت خانواده مانند وطن و اعاده حیثیت، از ناموس، هتک حرمت شده

و توسط دشمن، جای شعارهای متداول را می‌گیرد و شهادت هر رزمنده‌ای در دفاع از خانواده، جلوه‌ای تکان‌دهنده دارد.

فیلم‌نامه‌های سینمای دفاع مقدس فرآیندی است که محصول آن در صدد است اثربخشی کاملی برسبک زندگی خانواده ایرانی اسلامی و جنبه‌های روان‌شناختی آن داشته باشد. امری که رکن اساسی زندگی حقیقی حیات طیبه است؛ زیرا ساخت فیلم‌های ارزشی دفاع مقدس، زمینه را برای تحول همه‌جانبه جامعه برای ایجاد نگرش و انگیزه جدید مهیا می‌کند. در مجموع می‌توان سینمای دفاع مقدس را در فرآیند تعیین اهداف، محتوا و اثربخشی قابل‌ارزشیابی دانست که توسط عوامل فیلم صورت می‌گیرد. پیامد آن، تجربیات، مطالعات، بحث‌ها و فعالیت‌های فردی و گروهی است که فیلم‌ساز تحت نظارت و سرپرستی سیاستگذاران امور فرهنگی و شورای سینمایی انجام می‌دهد.

فیلم‌ساز به‌منزله فردی که بنا بر صلاحیت‌های فنی به تولید متن سینمایی دسترسی پیدا کرده است، نخستین وظیفه‌اش صیانت از حرمت گوش و چشم و هوش و وقت مخاطب است. (طاهری، ۱۳۹۶) هدف عمده فیلم‌های سینمای دفاع مقدس به‌عنوان فیلم‌های الگو و ملی، فعالیت‌های تعلیم و تربیتی برای ایجاد اثربخشی مثبت بر روی خانواده‌ها به‌ویژه اعضای خانواده شهداست. این روند در اصطلاح به‌عنوان آموزه‌های دینی و تثبیت و تکوین فرهنگ پایداری یاد می‌شود. در پژوهش حاضر اهداف، آرمان‌ها، راهبردهای تربیتی و تعلیمی، اثربخشی فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بر اعضای خانواده شهدا بررسی شده است.

در پژوهش حاضر از بین فیلم‌های منتخب با موضوع جنگ و اهداف و آرمان‌های تعلیمی-تربیتی، فیلم مزرعه پدری برای مطالعه انتخاب شد. عوامل و مؤلفه‌های مهم این فیلم جهت بررسی عبارتند از: ایمان، معنویت، اخلاق (فردی و اجتماعی)، شکیبایی، ایثار و مقاومت (ارجمند، ۱۳۷۶). چون محتوا در فیلم‌های سینمای دفاع مقدس هویت‌دهنده ملی و دینی است و نقش تعیین‌کننده‌ای در این زمینه ایفا می‌کند از اهمیت زیادی برخوردار است. البته انتخاب محتوای مناسب با مبانی هویتی و اسلامی نه تنها موجب تحقق اهداف، آرمان‌ها و کاربردی شدن این فیلم‌ها می‌شود بلکه زمینه‌ساز ارزشیابی مبتنی بر هدف‌های

اثربخشی معنوی، سبک زندگی اجتماعی و روان‌شناسی در زندگی اعضای خانواده خواهد شد (مؤمنی و ابراهیمی، ۱۳۹۴). باتوجه به جایگاه فیلم‌های دفاع مقدس در سطح ملی و جهانی، اثربخشی آن در جامعه به‌ویژه بر روی اعضای خانواده شهدا و تطابق آن با اهداف و آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی ایران اهمیت خاصی دارد. فیلم مزرعه پدري مانند یک فیلم ملی در تثبیت تعلقات ملی و دینی و همچنین در راستای حفظ شعاعر و مناسک اسلامی و ملی اثرات مهمی دارد. نقش تأثیرگذار شخصیت‌های قهرمانان فیلم‌های سینمای دفاع مقدس در ترویج و توسعه فرهنگ ایثار، شهادت، پایداری و مقاومت مسیر مهمی را طی می‌کند. در واقع سینما می‌تواند هرکدام از این نسبت‌ها را با دین برقرار کند و با توجه به ماهیت سینما و امکاناتی که در آن وجود دارد می‌تواند به همه عرصه‌های محتوای دینی بپردازد (کوشکی، ۱۳۹۴). همچنین در نظام جمهوری اسلامی بر جهاد و دفاع و نشر آن در سینمای دفاع مقدس به‌عنوان عالی‌ترین محتوای سینمای ملی تأکید شده است. چنانچه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در سال ۱۳۸۵ فرمود: «سینما کلید پیشرفت کشور است».

به نظر می‌رسد که متن و محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس در اشاعه فرهنگ پایداری و از رهگذر آن در سبک زندگی اعضای خانواده شهدا بسیار مؤثر است. براین اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخ به این سؤالات بود که میزان اثربخشی شاخص‌های دینی، اعتقادی، اجتماعی محتوای فیلم مزرعه پدري و میزان انطباق آن بر خانواده شهدا چقدر است؟ همچنین اثربخشی محتوای دینی فیلم مزرعه پدري از نظر واقعیت‌های اجتماعی بر روی خانواده شهدا چه میزان است؟

۲. چارچوب نظری پژوهش

محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس نه تنها قسمت‌های سازمان‌یافته یک مکانیزم و ژانر سینمای جنگی را تشکیل می‌دهد بلکه وقایع و پدیده‌هایی که به نحوی با این نوع سینما ارتباط دارند را نیز شامل می‌شود. محتوا در تعریف خود، مفهوم وسیعی است شامل دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های مرتبط و تجربه‌های فکری کلان (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۸)؛ هرچند

از نظر موضوعی و باورپذیری آن گرچه وقایع و کنش‌های زیادی در فیلم رخ می‌دهد که با علت معلول حاکم بر زندگی روزانه مغایرت دارند و جزو محتواهای سینما تعریف می‌شوند (صدری، ۱۳۷۹).

در پژوهش حاضر محتوای فیلم‌ها با اندکی تفاوت، هرآنچه به غیر از شکل در محدوده بیرونی و درونی قاب سینما اتفاق می‌افتد را شامل می‌شود. بنابراین، دو نوع محتوا قابل تصور است: نخست محتوای درون فیلم که شامل آنچه به صورت متون ادبیاتی نوشته شده و به صورت مواد سینمایی و یا میزانس، درون قاب ایجاد می‌شود. دوم، محتوای بیرون فیلم که ناظر بر توضیحات منتقدین و نیز برداشت آزاد مخاطبان و به‌طور کلی هرآنچه به صورت مکتوب و دیداری نباشد، است (جمعی از نویسندگان، ۱۳۷۹). بنابراین، تأثیرگذاری بر روی اعضای خانواده‌ها به دو صورت آشکار و پنهان می‌باشد.

در فیلم مزرعه پدری، جریان سیال ذهن، با دیدن کوچکترین نماد و نشانه‌ای به جامانده از دوران جنگ، هرآنچه راکه در گذشته برای آن خانواده اتفاق افتاده است به موضوعی غالب و چالش ذهنی پیوند می‌دهد و مسیر و رویه زندگی را تغییر می‌دهد. در واقع این فیلم نوعی آسیب‌شناسی خانواده با فاصله زمانی و اثربخشی عمیق از تبعات جنگ را انجام می‌دهد. همچنین در اثر دیگر ملاقلی پور به نام هیوا، موضوع خانواده و نقش زن از منظر دیگری کاویده و به تصویر کشیده می‌شود. در این فیلم، هیوا زنی تنهاست که همسرش مفقودالثر شده است؛ این زن نماینده همه زنان ایرانی است که گم شده‌ای در جنگ دارد. این فیلم به گذشته این زن با شهید و زندگی که در آستانه شروع آن قرار دارد، می‌پردازد. روایت به صورت موازی بین خانه با روایت اول شخص هیوا و همسر مفقودالثر خود در جبهه جنگ انجام می‌شود (عزتی و آقانوری، ۱۳۹۵).

پژوهش حاضر، مسائل خانواده امروزی را با ریشه‌یابی و یافتن مشکلات اصلی و چالش‌های پیش‌رو در زندگی عادی خانواده‌های مورد هدف در فیلم مورد نظر مطالعه کرده است. این بررسی نه برای تبیین موضوعات و محتواهای خاص دوران جنگ بلکه برای اثربخشی نوعی محتواهای به‌کاررفته در دورانونان جنگ تحمیلی وجود ندارد، اما اثرات آن جزء الزامات زندگی این خانواده‌ها شده است. بررسی این محتواهای موجود در

بستر سینمایی، میزان انطباق آنها با واقعیات موجود و تأثیر آن بر خانواده شهدا را نشان می‌دهد. علاوه بر این، نتایج این نوع پژوهش‌ها می‌تواند روند بازبینی، تولید آثار با موضوع جنگ تحمیلی و سیاست‌گذاری در این خصوص را تحت تأثیر قرار دهد.

۱-۲. اصول انتخاب محتوای فیلم‌های دفاع مقدس

محتوا پیامی است که برای رساندن مخاطبان به اهداف و آرمان‌ها بر مبنای اصول علمی و بینشی بر اساس فرایندهایی از فیلم‌های سینمای دفاع مقدس، انتخاب یا برداشت می‌شود. (شریعی، ۱۳۹۶) علاوه بر این در ادبیات فیلم‌سازی، محتوا باید مفاهیم و یا اندیشه‌های اساسی یک فرهنگ و مدنیت را مجسم و واضح کند، درک درستی از ساخت اساسی و از فرهنگ ایرانی اسلامی در اختیار مخاطبین قرار دهد، روش‌های حقیقی رسیدن به سبک زندگی ایرانی اسلامی را مشخص کند، احساسات درونی معنوی را همراه با مسائل علمی در مسیر تعادل و هماهنگی قرار دهد، قدرت تخیل مخاطبان را تحریک کند و چشمان او را علاوه بر تفکر، به سوی درک کلی‌تری از واقعیت‌ها و آرمان‌ها ببرد (شریعتمداری، ۱۳۸۶).

۲-۲. دیدگاه‌های اساسی در انتخاب محتوای فیلم‌های دفاع مقدس

۱-۲-۲. دیدگاه سنتی

بسیاری از فیلم‌نامه‌های سینمای دفاع مقدس بر مبنای صراحت و صداقت نسبت به میراث فرهنگی ایرانی به‌طور متمرکز، فقط از روش سنتی استفاده کرده و فقط مسیر تاریخ، زمان و فضای جنگ تحمیلی را برای مخاطبان، مشخص کرده‌اند.

۲-۲-۲. دیدگاه پویا

روش دیگری که توسط بسیاری از فیلم‌نامه‌نویسان فیلم‌های سینمای دفاع مقدس به‌کار گرفته شده است فقط استفاده از روش دینامیک و متمرکز شدن بر موضوعات حال و جاری جنگ تحمیلی مانند اثربخشی جاری این فیلم‌ها بر ارتباطات جهانی است و اثربخشی فرهنگ برون‌مرزی را در نظر گرفته‌اند.

۳-۲-۲. دیدگاه سازنده

گروه دیگری از فیلم‌نامه‌نویس‌های سینمای دفاع مقدس به‌طور یک‌طرفه در مسیر خیابان

سازندگی قدم برداشته و همه محتوا را در افق مسئله محور، مورد توجه قرار داده‌اند. در روش مسئله محور، موضوعات حقوق کودکان، زنان و محیط زیست مورد توجه قرار گرفته است. تحلیل واقع بینانه محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس بیانگر انطباق نسبی محتوای آن با دیدگاه سنتی در راستای حفظ، انتقال و توسعه فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و دیدگاه پویا در تواناسازی مخاطبین برای سازگاری با فرهنگ و سبک زندگی ایرانی-اسلامی است. البته عوامل ساخت فیلم‌های دفاع مقدس با دیدگاه سازنده از نظر احتمال تعارض در رابطه با مخاطبان اجرا نشده است. در تدوین و ساخت محتوای فیلم مزرعه‌پدیری از هر سه روش فوق استفاده کرده است. (اسفندیاری، ۱۳۹۵)

۲-۳. معیارهای انتخاب محتوا در فیلم‌های سینمای دفاع مقدس

با توجه به اهمیت محتوا در فیلم‌های سینمای دفاع مقدس ضروری است برای انتخاب محتوا، معیارها و ملاک‌های ویژه‌ای در دسترس باشد که در مطالعات و برنامه‌ریزی تولید این فیلم‌ها با پذیرش اجتماعی آن در میان قشرهای مختلف جامعه، تناسب ایجاد شود. مهمترین این معیارها در انتخاب محتوای سینمای دفاع مقدس، تناسب آن با فرهنگ و ایده‌آل‌ها، آرزوها و آرمان‌های اجتماعی-اسلامی و همچنین تناسب آن با پیشرفت‌های علمی ملی و در نهایت، تناسب آن با مسائل و نیازهای جامعه ملی برای آماده‌کردن افراد برای زندگی در سطح ملی و تناسب آن با مسائل و روندهای بین‌المللی است (بنی‌اردلان، ۱۳۹۳). دقیق‌ترین معیارها در انتخاب محتوای فیلم‌های دفاع مقدس، تناسب آن با ویژگی‌ها و نیازهای خانواده‌ها مانند علایق، استعدادها و توانایی‌هاست. معیارهای دیگری که در انتخاب محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس باید مورد توجه قرار گیرد تعادل محتوا از نظر کمی و کیفی، تعادل محتوا از نظر جنبه‌های سطحی و عمقی، تعادل محتوا بین ارزش‌های ملی، دینی، جهانی و انسجام و وفاق میان مفاهیم و مضامین محتوای فیلم چه از نظر تکثر (افقی) و چه توحید الهی (عمودی) در نظر گرفته شود.

معیارهای انتخاب محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس باید پیوسته، پایه‌ای برای آموزش مخاطبین در چارچوب خود داشته باشد. متناسب بودن معیارهای محتوای سینمای جنگ با مسائل فرهنگی روز، موضوعی است که در کتاب **سینما و جهانی‌شدن**

به تفصیل به آن اشاره شده است. (اسفندیاری، ۱۳۹۳) بنابراین، معیارهای انتخاب محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس باید با مسائل روز، میراث فرهنگی و با کلیه فعالیت‌های جامعه تناسب داشته باشد. در فیلم‌نامه فیلم مزرعه پدری توجه به ارزش‌های انسانی و درک ارزش‌های اخلاقی و معنایی یکی از هدف‌های اساسی محتوای فیلم است و با توجه به بحران‌های جدید اجتماعی مثل خشونت، بی‌بندوباری، محرومیت و آسیب‌پذیری اقشار مختلف، این فیلم برای حل این معضلات، مسیر تعادل و رشد و تحکیم شخصیت اخلاقی و فضایل معنوی و مهارت‌های اجتماعی را به بهترین نحو و با ابزاری مؤثر برای مخاطبان مناسب‌سازی می‌کند (جلالی، ۱۳۸۴).

فیلم مزرعه پدری از سه بعد شناختی، عاطفی و عملی قابل بررسی است. در بعد شناختی، آگاهی‌ها، اطلاعات، دانش و بینش اسلامی و استقلال فکری به تصویر کشیده شده است. (آوینی، ۱۳۶۸) در بعد عاطفی، هویت ملی، نشاط، مثبت‌اندیشی، رضایتمندی درونی و معنویت‌گرایی رقم خورده و در بعد عملی ویژگی‌هایی مثل عدالت، ارزش‌گذاری به کار دیگران، مسئولیت‌پذیری و رعایت حقوق دیگران به تصویر کشیده شده است. درحقیقت، هنر فیلم مزرعه پدری در صیقل زدن به فیلم‌نامه، خود را آشکار می‌کند و بدین طریق، شرایط تحول اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و تاریخی را برای خانواده‌ها از طریق تأثیرپذیری در محتوای کلامی و تصویری به دست می‌آورد. این فیلم دیدگاهی کلی، عمیق و منعطف را از فضای جنگ در اختیار اعضای خانواده شهدا قرار می‌دهد.

۳. شیوه اجرای پژوهش

۳-۱. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر اهداف کاربردی است که به شیوه، ترکیبی (کمی - کیفی) از نوع همزمان انجام شد. تحقیق با روش‌های ترکیبی برای روش شناختی در علوم اجتماعی و رفتاری معاصر است که دو پارادایم کمی‌گرا و کیفی‌گرا به دنبال دوره‌ای طولانی از یک مناقشه ظهور پیدا کرده است. این نوع تحقیق که از نظر فلسفی مبتنی بر رویکرد پراگماتیسم است با تأکید بر همگرایی پارادایمی و اجتناب از موضع‌گیری‌های کمی-کیفی متعارف، درصدد

ترکیب هر دو رهیافت (کمی و کیفی) در یک مطالعه واحد به طور همزمان، متوالی یا تغییرپذیر است. (محمدپور، صادقی و رضایی، ۱۳۸۹) پژوهش ترکیبی بر یک روش گردآوری، تجزیه و تحلیل و ترکیب دو نوع داده کمی و کیفی در یک پژوهش یا مجموعه‌ای از پژوهش‌ها تأکید می‌کند. در پژوهش حاضر برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش‌های آمار توصیفی مثل میانگین، انحراف استاندارد، واریانس و آزمون تی تک‌گروهی با استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس استفاده شد.

۳-۲. جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری شامل خانواده‌های شهدای شهر تهران بود که تعداد ۳۷ نفر از ایشان به روش نمونه‌گیری در دسترس جهت ورود به پژوهش انتخاب شدند.

۳-۳. ابزار پژوهش

۳-۳-۱. پرسش‌نامه محقق ساخته

برای جمع‌آوری اطلاعات پژوهش از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شد. این پرسش‌نامه دارای ۳۵ سؤال بود که ۱۰ سؤال اول آن به صورت سؤالات پاسخ‌باز برای جمع‌آوری نظرات برنامه‌ریزان فرهنگی، منتقدین فیلم و کارشناسان سینمایی تنظیم شد. ۲۵ سؤال بعدی پرسش‌نامه در طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت تنظیم شد که برای جمع‌آوری نظرات فرهیختگان و فرزندان اعضای خانواده شهدا تنظیم گردید. اعتبار این پرسش‌نامه با الفای کرونباخ ۰/۸۹ به دست آمد.

۴. یافته‌های پژوهش

سؤال اول، آیا میزان انطباق محتوای کلیه سکانس‌های فیلم مزرعه پدری با اهداف معین شده مطلوب است؟

برای پاسخ به این پرسش از اطلاعات گزاره‌های ۱۶ تا ۳۳ پرسش‌نامه محقق ساخته (ویژه خانواده شهدا) و مصاحبه (با سه گروه برنامه‌ریزان فرهنگی، منتقدین فیلم و کارشناسان سینمایی) استفاده شد.

جدول ۱

بررسی نرمال بودن توزیع نمرات سؤال اول پژوهش از دیدگاه خانواده شهیدای شهر تهران

متغیر	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	مقدار نتایج (Z)	سطح معناداری (p)
توانمندسازی	۳۳	۵۵/۳۶	۸/۱۰	۰/۷۲۱	۰/۶۷۶

براساس نتایج مندرج در جدول ۱ می‌توان اطمینان داشت که نمرات، توزیع نرمال داشته‌اند. بنابراین، به‌کارگیری آزمون‌های پارامتری در تحلیل استنباطی داده‌ها امکان‌پذیر است. ($p=0/676$ $Z=0/721$)

جدول ۲

نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای برای سؤال اول پژوهش از دیدگاه خانواده شهیدای شهر تهران

نقطه خنثی = ۵۴					متغیر	
فاصله اطمینان تفاوت‌ها در سطح ۹۵٪		تفاوت میانگین‌ها	معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی		تی
بالا	پایین					
۴/۵۰۸۶	۱/۲۳۵۹	۱/۶۳۶۳۶	۰/۲۵۴	۳۲	۱/۱۶۰	

برای ارزیابی نظرات خانواده شهدا در مورد میزان انطباق محتوای فیلم مزرعه پدري با اهداف و آرمان‌های معین از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شد. مطابق جدول ۲ میانگین نمونه ۵۵/۳۶ و انحراف معیار آنها ۸/۱۰ بود که به‌طور معناداری با میانگین دو دامنه اختلاف دارد. ($t(32)=1/160$, $p=0/254$) برایین اساس، در نگارش فیلم‌نامه و ساخت فیلم مزرعه پدري، توالی منطقی سکانس‌ها با آرمان‌های ملی و دینی، مبنی بر آشنایی خانواده‌ها با فرهنگ پایداری (ایثار و شهادت)، گرایش به فرهنگ دینی و گریز از فرهنگ غیردینی و کسب ارزش‌های فرهنگ دینی در حوزه دفاع مقدس مطلوب بوده است. همه سکانس‌های منتخب فیلم، قادر به رفع نیازهای مخاطبان در راستای نیازهای گرایش فرهنگ پایداری و گریز از فرهنگ غیردینی و ارزشی می‌باشد.

جدول ۳

نتایج توصیفی انطباق محتوای کلیه سکانس های فیلم مزرعه پدری با اهداف معین شده (براساس نظرات سه گروه از کارشناسان سینمایی، برنامه ریزان فرهنگی و منتقدان فیلم)

—	اهداف بررسی شده	برنامه ریزان فرهنگی	منتقدان	کارشناسان سینمایی	نمره	میانگین
عناصر و متون	عناصر و اهمیت جایگاه شناخت فرهنگ ایرانی اسلامی	زیاد	زیاد	زیاد	۹	۳
	تاریخچه ادبیات فیلم (جنگ تحمیلی)	زیاد	زیاد	متوسط	۸	۲/۷
	رویکردهای مختلف در شناخت فیلم	متوسط	زیاد	کم	۶	۲
مقصد زندگی	عوامل و موانع نزدیکی به خدا	متوسط	زیاد	زیاد	۸	۲/۷
	مراتب و درجات نزدیکی به خدا	متوسط	کم	زیاد	۶	۲
معرفت نفس	ابعاد گوناگون انسان	کم	متوسط	متوسط	۵	۱/۷
	آزادی و قوه اختیار انسان	کم	زیاد	کمتوسط	۶	۲
	نقش ایمان و عمل در شکل گیری شخصیت	کم	زیاد	زیاد	۸	۲/۷
گرایش و گریز فرهنگی	در رابطه با خدا	کم	کم	کم	۳	۱
	در رابطه با خود	متوسط	کم	متوسط	۵	۱/۷
	در رابطه با دیگران	زیاد	متوسط	متوسط	۷	۲/۳
گرایش فرهنگی	باور و اعتقاد به خدا	کم	متوسط	کم	۵	۱/۷
	توکل	زیاد	زیاد	زیاد	۹	۳
	صرفه جویی	زیاد	زیاد	زیاد	۹	۳
	یاد مرگ	زیاد	زیاد	زیاد	۹	۳
	تفکر	متوسط	زیاد	متوسط	۷	۲/۳
	عشق به زندگی	زیاد	کم	کم	۵	۱/۷
گریز فرهنگی	دنیا گرایی	زیاد	زیاد	زیاد	۹	۳
	اعتراض	زیاد	زیاد	زیاد	۹	۳
	غرور	زیاد	زیاد	زیاد	۹	۳
	خود فراموشی	زیاد	زیاد	زیاد	۹	۳
	آفات زبان	زیاد	زیاد	زیاد	۹	۳
میزان تناسب در کل					۱۵۷	۳
میانگین تناسب در کل					۷/۱۴	۲/۳۸

در پاسخ به سؤال نخست پژوهش مبنی بر انطباق سکانس های فیلم مزرعه پدری با اهداف معین، علاوه بر بررسی دیدگاه های خانواده شهدا، با سه گروه برنامه ریزان فرهنگی، منتقدین

فیلم و کارشناسان سینمایی نیز مصاحبه (ساختار یافته) شد که نتایج آن پس از انطباق با سه درجه زیاد، متوسط و کم با نمرات ۳، ۲ و ۱ در جدول ۳ نشان داده شده است. براین اساس، انطباق سکانس های این فیلم در هدف گریز از فرهنگ دینی (از نظر هر سه گروه کارشناسان سینمایی، برنامه ریزان فرهنگی و منتقدان فیلم) نامطلوب و هدف انطباق سکانس های این فیلم با گرایش فرهنگ دینی تقریباً مطلوب ارزیابی شده است. همچنین میزان انطباق تمام بخش هایی فیلم مزرعه پدری در هدف گرایش و گریز فرهنگ دینی، متوسط (به سمت کم) ارزیابی شده که نشان می دهد محتوای این فیلم در رابطه با خدا (معنویت)، مطلوب ارزیابی نشده است. در سایر بخش های فیلم نیز انطباق سکانس ها و اهداف، مطلوب است.

تحلیل کمی این ارزیابی بیانگر این است که براساس میانگین نمرات به دست آمده از مجموع نظرات سه گروه (نمره ۷/۱۴ از ۹) و میانگین کل (۲/۳۸ از ۳) بین سکانس ها و اهداف فیلم مزرعه پدری ۷۹/۳٪ اثربخشی روی خانواده شهدای شهر تهران وجود دارد؛ این اثربخشی مطلوب و مناسب است. از سوی دیگر، تحلیل نتایج مصاحبه با سه گروه کارشناسان سینمایی، برنامه ریزان فرهنگی و منتقدان فیلم نشانگر این است که سکانس های تعیین شده برای خانواده شهدای تهران در دیدن فیلم مزرعه پدری در فضای گرایش و گریز فرهنگی برای کسب گرایش های فرهنگی و پرهیز از گریزهای فرهنگی، اثربخشی خوب و قابل قبولی دارد و اهداف پژوهش را در میزان اثربخشی فیلم های سینمایی دفاع مقدس در خانواده های مذکور تأمین می کند.

پرسش دوم) میزان انطباق هر یک از سکانس های فیلم مزرعه پدری با اهداف معین شده چقدر است؟

جدول ۴

بررسی نرمال بودن توزیع نمرات سؤال دوم پژوهش از دیدگاه اعضای خانواده شهدای تهران

متغیر	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	مقدار نتایج (Z)	سطح معناداری (P)
پاسخ پرسش دوم	۳۳	۳۳/۳۰	۷	۰/۸۱۱	۰/۵۲۷

براساس نتایج مندرج در جدول ۴ می توان اعتماد کرد که نمرات، دارای توزیع نرمال و بهینه است که نشانگر امکان استفاده از آزمون های پارامتری در تحلیل نتایج می باشد.

$$(p=0/811, Z=0/527)$$

جدول ۵

نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در مورد پرسش دوم پژوهش از نظر خانواده شهدای شهر تهران

نقطه خنثی = ۳۰					متغیر
فاصله اطمینان تفاوت‌ها در سطح ۹۵٪		تفاوت میانگین‌ها	معناداری (دودامنه) (P)	درجه آزادی	
بالا	پایین	۳/۳۰۳۰۳	۰/۰۱۱	۳۲	۲/۷۰۸
۵/۸۱۸۶	۵/۰۷۸۷				

برای ارزیابی پرسش دوم پژوهش از نظر خانواده‌های شهدا از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. مطابق جدول ۵ میانگین نمونه ۳۳/۳۰ و انحراف معیار آنها ۷/۰۰ بود که به‌طور معناداری با میانگین ۳۰ اختلاف دارد. ($t(32) = 2/708, p = 0/011$) براساس این نتایج، میزان همخوانی فیلم مزرعه پدری برای اثربخشی بر روی اعضای گروه نمونه با هر یک از سکانس‌های این فیلم، مطلوب است.

جدول ۶

بررسی تناسب هریک از سکانس‌های فیلم مزرعه پدری در عناصر و متون، مبانی محتوایی و گرایش‌ها و گریزهای فرهنگی از نظر خانواده‌های شهدای شهر تهران

سکانس‌های فیلم	زمانبندی صحنه‌ها	عناصر و متون			مبانی محتوایی فیلم مزرعه پدری						
		عناصر و اهمیت جایگاه شناخت فرهنگ ایرانی اسلامی	تاریخچه ادبیات فیلم (جنگ تحمیلی)	رویکردهای مختلف در شناخت فیلم	مقصد زندگی			معرفت نفس			
اول	۳-۵				*	*	*	عوامل و موانع نزدیکی به خدا	مقصد زندگی	آزادی و قوه اختیار انسان	نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت
دوم	۵-۶, ۳۰	*			عوامل و موانع نزدیکی به خدا	مقصد زندگی	آزادی و قوه اختیار انسان	نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت	*		
سوم	۶, ۳۰-۱۱	*			عوامل و موانع نزدیکی به خدا	مقصد زندگی	آزادی و قوه اختیار انسان	نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت		*	
چهارم	۱۲-۲۰				عوامل و موانع نزدیکی به خدا	مقصد زندگی	آزادی و قوه اختیار انسان	نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت			*
پنجم	۲۵-۳۰				عوامل و موانع نزدیکی به خدا	مقصد زندگی	آزادی و قوه اختیار انسان	نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت	*		
ششم	۴۵-۵۰		*		عوامل و موانع نزدیکی به خدا	مقصد زندگی	آزادی و قوه اختیار انسان	نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت			
هفتم	۶۰-۷۰		*	*	عوامل و موانع نزدیکی به خدا	مقصد زندگی	آزادی و قوه اختیار انسان	نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت			
هشتم	۷۰-۸۵				عوامل و موانع نزدیکی به خدا	مقصد زندگی	آزادی و قوه اختیار انسان	نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت			

جدول ۷

بررسی تناسب هریک از سکانس های فیلم مزرعه پدری در گرایش ها و گریزهای فرهنگی از نظر خانواده های

شهدای شهر تهران

گریزهای فرهنگی						گرایش های فرهنگی						زمانبندی صحنه ها	سکانس	
موارد دیگر	آفات زبان	خودفراموشی	غرور	پیروی از هوای نفس	دنیا گرایی	موارد دیگر	عشق به زندگی	تفکر	باد مرگ	صرفه جویی	توکل			محبّت به خدا
													۳-۵	اول
													۵-۶, ۳۰	دوم
													۶, ۳۰-۱۱	سوم
													۱۲-۲۰	چهارم
			*										۲۵-۳۰	پنجم
				*									۴۵-۵۰	ششم
													۶۰-۷۰	هفتم
	*												۷۰-۸۵	هشتم

برای پاسخ به دومین سؤال پژوهش علاوه بر نظرخواهی از خانواده شهدای شهر تهران در قالب پرسش نامه، فیلم انتخاب شده توسط اعضای مذکور بر اساس میزان تأثیر بر روی ایشان در هریک از اهداف تعیین شده نیز بررسی شد که در جدول ۶ بیان شده است. مطابق جدول ۶ اهمیت و جایگاه فیلم در سکانس های اول، دوم، سوم و هفتم از بقیه سکانس ها بیشتر است. همچنین زمان بندی روایی فیلم مزرعه پدری در سکانس اول و رویکردهای مختلف در این فیلم در سکانس اول، ششم و هفتم آمده است. در مورد مبانی فیلم مزرعه پدری، عوامل و موانع نزدیکی الهی در سکانس سوم و مراتب و درجات نزدیکی به خدا در سکانس دوم و سوم ارائه شده است. این در حالی است که هیچ نظری در مورد میزان تأثیر ابعاد وجودی انسان، آزادی و اختیار از سوی افراد گروه نمونه ثبت نشد و نقش ایمان و عمل در شکل گیری شخصیت، فقط در سکانس چهارم نشان داده شده است. در مورد گرایش ها و گریزهای فرهنگی در رابطه با خدا در سکانس دوم و ششم و گرایش ها و گریزهای فرهنگی در رابطه با دیگران در سکانس سوم و پنجم مطلبی ارائه شده است، اما در مورد گرایش ها و گریزهای فرهنگی در رابطه با خود، هیچ مطلبی آورده نشده است. از دیگر

سو، در مورد گرایش‌های فرهنگی در موضوعات باور و اعتقاد به خدا، توکل، صرفه‌جویی، یاد مرگ، تفکر، عشق به زندگی و... هیچ مطلبی در محتوای مورد اثرگذاری دیده نشده است، اما در مورد گریزهای فرهنگی در سکانس پنجم در مورد غرور، سکانس ششم در مورد پیروی از هوای نفس و سکانس هشتم در مورد آفات زبان مطالبی ارائه شده است و در مورد دنیاگرایی و خودفراموشی مطلبی ارائه نشده است.

تحلیل داده‌های جدول بیانگر این است که در مجموع ۲۲ سکانس در قالب پنج هدف کلی بررسی شده است که در یازده سکانس برخی اهداف مورد نظر ارائه شده و در یازده سکانس نیز هیچ‌یک از اهداف ارائه نشده است. در مقابل، در بخش‌های زیادی از این فیلم موضوعاتی مانند عشق، علم‌اندوزی، گرایش‌های فرهنگی ایران اسلامی، عشق به زندگی، امر به معروف و نهی از منکر، عشق به خانواده، حجاب، معنویت، اخلاق، مناظره و گفت‌وگو نمایش داده شده است.

جدول ۸

نتایج توصیفی انطباق محتوای هریک از سکانس‌های فیلم مزرعه پدري با اهداف معین شده (براساس نظرات سه گروه از کارشناسان سینمایی، برنامه‌ریزان فرهنگی و منتقدان فیلم)

اهداف اصلی	اهداف بررسی شده	برنامه‌ریزان فرهنگی	منتقدان	کارشناسان سینمایی	میانگین
عناصر و متون	عناصر و اهمیت جایگاه شناخت فرهنگ ایرانی اسلامی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
	تاریخچه ادبیات فیلم (جنگ تحمیلی)	۹۰	۱۰۰	۸۰	۹۰
	رویکردهای مختلف در شناخت فیلم	۱۰۰	۹۰	۱۰۰	۹۷
مقصد زندگی	عوامل و موانع نزدیکی به خدا	۶۰	۷۰	۶۰	۶۳
	مراتب و درجات نزدیکی به خدا	۷۵	۷۰	۶۰	۶۸
مبانی فیلم مزرعه پدري	ابعاد گوناگون انسان	۰	۲۰	۲۵	۱۵
	آزادی و قوه اختیار انسان	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
	نقش ایمان و عمل در شکل‌گیری شخصیت	۶۰	۶۰	۵۰	۵۷
گرایش و گریز فرهنگی	در رابطه با خدا	۷۰	۷۵	۵۰	۶۵
	در رابطه با خود	۱۵	۱۰	۵۰	۱۰
	در رابطه با دیگران	۶۵	۶۱	۶۰	۶۲

۸	۱۵	۱۰	۱۰	باور و اعتقاد به خدا	گرایش فرهنگی
۵	۵	۵	۵	توکل	
۵	۵	۵	۵	صرفه جویی	
۲	۰	۰	۵	یاد مرگ	
۲۰	۲۰	۲۰	۲۰	تفکر	
۲۵	۲۰	۲۵	۳۰	عشق به زندگی	گریز فرهنگی
۲۵	۲۵	۲۰	۳۰	دنیا گرایی	
۳۶	۳۰	۴۰	۴۰	اعتراض	
۳۸	۴۰	۴۰	۳۵	غرور	
۰	۰	۰	۰	خود فراموشی	
۵۵	۶۰	۵۰	۵۵	آفات زبان	
۸۵۶	۸۲۰	۸۸۱	۸۸۰	باور و اعتقاد به خدا	میزان تناسب در کل
۳۹/۹	۳۷/۳	۴۰	۴۰	توکل	میانگین تناسب در کل

نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد که حدود ۴۰٪ بخش‌ها و سکانس‌های فیلم با اهداف تعیین شده تناسب دارد. بیشترین تناسب در اهداف، مربوط به مفاهیم و کلیات با میانگین ۹۶/۶ و سپس گرایش‌ها و گریزهای فرهنگی با میانگین ۴۶/۷ و کمترین تناسب نیز مربوط به گریزهای فرهنگی با میانگین حدود ۱۱ است. می‌توان چنین نتیجه گرفت که میزان تناسب سکانس‌های مختلف این فیلم در تأثیر اهداف تعیین شده پایین‌تر از انتظار است. براین اساس، نمایش این فیلم می‌تواند موجب مغفول ماندن مباحثی مثل گریز از فرهنگ و آموزه‌های اسلامی (دنیاگرایی، پیروی از هوای نفس، غرور، خود فراموشی، ریا، آفات زبان و...) و همچنین نارسایی مباحث مربوط به فضایل و گرایش به فرهنگ و آموزه‌های اسلامی آن (محبت به خدا و اولیای الهی، توکل، قناعت، تفکر، اخلاص، خوف و رجا و...) شود.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

محتوای فیلم‌های سینمای دفاع مقدس نه تنها در شکل دادن به هویت ملی جامعه ایرانی نقش مهمی دارد بلکه با به‌کارگیری مهارت‌هایی چون خلاقیت، حل مسئله، شیوه تفکر در ایجاد تراش هویت و تمییز فرهنگ و سبک زندگی نیز بسیار تأثیرگذار است. سیاست‌گذاران نظام فیلم‌سازی پس از انقلاب اسلامی با اتخاذ تدابیری درصدد برآمدند تا فرهنگ و

ارزش‌های اسلامی را در جامعه تحکیم بخشند. این موارد به‌ویژه بعد از جنگ تحمیلی در قالب فرهنگ‌پایداری نمود و ظهور بیشتری یافته است. از جمله برنامه‌های فیلم‌سازی مهم و مؤثر در این فرآیند، فیلم‌های سینمای جنگ تحمیلی در قالب سینمای دفاع مقدس ظاهر شد که با ایجاد همخوانی بین سطوح، سه سطح اهداف و آرمان‌ها، عمل و نتیجه با توجه به سیر قهقرایی سقوط ارزش‌های اخلاقی و مفاهیم هویتی در عصر حاضر می‌توانست در ارتقای اثرات تربیتی آن بسیار مفید باشد (مددپور، ۱۳۹۰).

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی میزان تأثیر فیلم مزرعه‌پدري با توجه به اهداف تعیین شده در پژوهش، بر روی خانواده شهدا انجام شد. بدین منظور دو سؤال اصلی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که میزان تأثیر شاخص‌های دینی، اعتقادی و اجتماعی محتوای فیلم مزرعه‌پدري و میزان انطباق آن بر خانواده شهدا مطلوب است. همچنین بررسی کیفی نظرات مصاحبه با سه گروه برنامه‌ریزان فرهنگی، کارشناسان سینمایی و منتقدان فیلم، نشانگر اثربخشی مطلوب و مناسب بین تمام سکانس‌ها بود که در سطح اطمینان ۰/۹۹ و خطای ۰/۰۱ تأیید شدند. یافته‌ها برای سؤال دوم یعنی، اثربخشی محتوای دینی فیلم مزرعه‌پدري از نظر واقعیت‌های اجتماعی روی خانواده شهدا با تمام محتوای سکانس‌های منتخب در این فیلم نشان می‌دهد که این میزان، مطلوب است، ولی میزان تناسب فیلم مزرعه‌پدري برای اثربخشی بر روی خانواده شهدا بر اساس تحلیل محتوا بسیار پایین‌تر از انتظار است. بدین ترتیب از مقایسه و تحلیل نتایج می‌توان گفت که میزان تأثیر اهداف تعیین شده این فیلم بر روی خانواده شهدا (در تمام بخش‌های آن به‌طور کلی) مطلوب نیست.

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش حاضر مبنی بر مطلوب بودن نسبی میزان تأثیر سکانس‌های فیلم مزرعه‌پدري، پیشنهاد می‌شود در راستای ارتقای میزان اثربخشی تمام سکانس‌ها و اهداف معین شده، علاوه بر نیازسنجی و تدوین و تصریح اهداف نوین و دربرگیرنده مسائل جاری و مسئله‌محور جامعه و به‌ویژه در ساختار فیلم‌های سینمایی دفاع مقدس، کلیه بخش‌های آن با مشارکت نظری خانواده شهدا و کارشناسان سینمایی عینی‌تر باشد و تصاویر نیز سازگاری بیشتری با فرهنگ خانواده ایرانی و اسلامی داشته باشد. با توجه به نتایج پژوهش حاضر مبنی بر مطلوب نبودن همخوانی فیلم مزرعه‌پدري

در اثربخشی بر روی خانواده شهدا پیشنهاد می‌شود سکناس‌های منتخب با مشارکت نظری خانواده شهدا و متخصصان و متولیان برنامه‌ریزی در حوزه سینمایی و متناسب با اصول و معیارهای ادبیات دفاع مقدس تولید شود. تحول و تغییر در ساختار فیلم‌های سینمای دفاع مقدس ضروری است تا بتواند با رویکرد جدید مبتنی بر واقعیت‌های اجتماعی، به سؤالات و چالش‌های فرهنگی و آسیب‌های خانواده پاسخ داده و زمینه‌های تمییزگرایی‌های فرهنگی از گریزهای فرهنگی را مهیا سازد.

با توجه به رشد سریع و شتابان تغییرات علمی و فرهنگی، پیشنهاد می‌شود که خانواده شهدا علاوه بر نگاه بصری، فرصت مطالعه این نوع آثار مکتوب را نیز از دست ندهند تا شرایط اثربخشی سینمای حاصل از آن آثار مکتوب، بر خانواده شهدا و سایر مخاطبان جامعه نافذتر شود. در تعمیم نتایج پژوهش حاضر به کل خانواده شهدای کشور باید احتیاط کرد؛ زیرا تحقیق حاضر فقط در شهر تهران و فقط با مراجعه به نظرات اعضای فرهیختگان و فرزندان خانواده شهدایی که در شهر تهران زندگی می‌کنند انجام شد و ممکن است شرایط و موقعیت محیط تحقیق از نظر مذهبی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در نمونه و جوامع دیگر متفاوت باشد.

فهرست منابع

۱. ارجمند، مهدی (۱۳۷۶). *سینمای متعالی*. تهران: انتشارات سوره مهر.
۲. استم، رابرت (۱۳۸۳). *مقدمه‌ای بر نظریه فیلم*. مترجم: نوروزی، احسان. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۳. اسفندیاری، شهاب (۱۳۹۳). *سینمای ملی و جهانی شدن*. تهران: انتشارات سروش.
۴. اسفندیاری، شهاب (۱۳۹۵). *سینمای مقاومت (نظریه‌ها، سیاست‌ها، نقدها)*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۵. آوینی، سیدمرتضی (۱۳۶۸). ملاحظات در باب سینما. *نشریه فارابی*، ۲(۱)، ۱۰۶-۱۸۰.
۶. بنی‌آردلان، اسماعیل (۱۳۸۹). *معرفت‌شناسی آثار صناعی (جست‌وجویی در مفهوم فن و هنر)*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۷. بنی‌آردلان، اسماعیل (۱۳۹۳). ادبیات و سینما. *نشریه بیناب*، ۱(۲۴)، ۹-۱۰.
۸. جلالی، غلامرضا (۱۳۸۴). بحران معرفتی در سینمای ملی. *نشریه بیناب*، ۱(۸)، ۲۱۸-۲۳۵.
۹. جمعی از نویسندگان (۱۳۷۹). *هم‌اندیشی دین از چشم سینما*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۱۰. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۲). *الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.
۱۱. ژان میتری (۱۳۸۸). *روان‌شناسی و زیبایی‌شناسی سینما*. مترجم: عظیمی، شاپور. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۱۲. سنگری، محمدرضا (۱۳۸۳). ادبیات پایداری. *نشریه شعر*، ۱(۳۹)، ۴۵-۵۳.

۱۳. شریعتمداری، علی (۱۳۸۶). **چند محث اساسی در برنامه ریزی درسی**. تهران: انتشارات سمت.
۱۴. شریعتی، سیدمجتبی (۱۳۹۶). **نگارش خلاقانه برای فیلم** (از مبانی تا روش های کاربردی). تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۱۵. صدری، محمد (۱۳۷۹). **مفهوم واقعیت در هنر سینما**. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۱۶. طالبی نژاد، احمد (۱۳۷۷). **در حضور سینما** (تاریخ تحلیلی سینمای پس از انقلاب). تهران: انتشارات بنیاد سینمای فارابی.
۱۷. طاهری، آرین (۱۳۹۶). **کالبدشناسی فیلم**. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۱۸. عزتی، لیلا، و آقائوری، نعیمه (۱۳۹۵). تحلیل نشانه شناختی نقش زن در چهار فیلم دفاع مقدس. **مجموعه مقالات سینمای مقاومت**. تهران: انتشارات سوره مهر.
۱۹. فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۸۸). **برنامه درسی به سوی هویت های جدید**. تهران: انتشارات آگاه.
۲۰. قره باغی، علی اصغر (۱۳۸۳). **واژگان و اصطلاحات فرهنگی**. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۲۱. کوشکی، محمدصادق (۱۳۹۴). **آفتاب و آیین، بررسی نسبت دین و سینما**. تهران: انتشارات سوره مهر.
۲۲. محمدپور، احمد، صادقی، رسول، و رضایی، مهدی (۱۳۸۹). روش های تحقیق ترکیبی به عنوان سومین جنبش روش شناختی با مبانی نظری و اصول عملی، جامعه شناسی کاربردی. **نشریه پژوهش علوم انسانی دانشگاه اصفهان**، ۲۱(۲)، ۷۷-۱۰۰.
۲۳. مددیپور، محمد (۱۳۹۰). **سینمای اشرافی**. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
۲۴. مؤمنی، هادی، و ابراهیمی، میثم (۱۳۹۴). **فلسفه اسلامی و زیبایی شناسی**. تهران: انتشارات بیهق.